

Czesław Mesjasz

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

PROBLEMY TERMINOLOGICZNE TEORII I PRAKTYKI CORPORATE GOVERNANCE

Wprowadzenie

Jednym ze znaczących elementów reform gospodarczych realizowanych w Polsce w ciągu ostatnich 20 lat było utworzenie i doskonalenie corporate governance (nadzoru korporacyjnego, władania korporacyjnego), zarówno w ramach przedsiębiorstw, jak i w skali makro. Jednocześnie można zauważyć, że jedną podstawowych teoretycznych, a zarazem i praktycznych barier tworzenia w Polsce efektywnego systemu corporate governance jest brak jednoznacznej interpretacji tego pojęcia. Stosuje się takie terminy, jak nadzór korporacyjny, władanie (władztwo) korporacyjne czy ład korporacyjny. Ten ostatni jest najbardziej popularny oraz stosowany już nawet w terminologii prawniczej. Niektórzy teoretycy i praktycy proponują postąpić tak jak w przypadku marketingu i po prostu wprowadzić do polskiej terminologii angielskie określenie corporate governance.

Problemy semantyczne związane z corporate governance nie są jednak tak proste, jak w przypadku marketingu, gdyż termin governance stosuje się obecnie bardzo często w terminologii teorii i praktyki politycznej. Trudno więc byłoby zgodzić się z tym, że np. pewnego dnia zamiast stosować własne terminy w systemie politycznym i prawnym dla opisu systemu władzy stosowane byłoby pojęcie governance.

Problemy dotyczące tłumaczenia tego terminu w polityce stanowią tylko tło dla trudności wynikających z powodu niejednoznaczności interpretacji pojęcia corporate governance.

Należy zauważyć, że problemy związane z przenoszeniem do polskiej teorii i praktyki pojęcia corporate governance mają bardzo istotne konsekwencje. Można je odnieść zarówno do szerokiego kontekstu społeczno-kulturowego, do problemów praktycznych powstających w codziennej działalności przedsiębiorstw, jak i do tworzenia prawa gospodarczego. Brak dostatecznej precyzji w definiowaniu pojęć z zakresu teorii i praktyki corporate governance wynika z następujących przyczyn:

- szerokiego zakresu znaczenia terminu governance we współczesnym światowym dyskursie w filozofii, naukach społecznych, ekonomii, prawie i zarządzaniu;
- braku precyzji w definiowaniu pojęć governance i corporate governance w terminologii anglosaskiej;
- problemów z definiowaniem terminu governance oraz jego odpowiednika w języku polskim;
- rozbieżności terminologicznych wynikających z braku definicji pojęcia korporacji w polskim systemie prawnym;
- konsekwencji przyjęcia terminu „ład korporacyjny” jako odpowiednika corporate governance w teorii i praktyce, a także w regulacjach dotyczących rynku kapitałowego oraz funkcjonowania spółek publicznych.

Celem artykułu, będącego fragmentem szerszego projektu badawczego i kontynuacją wcześniejszych opracowań, jest dalsza pogłębiona analiza znaczenia terminu corporate governance i wskazanie, że interpretacja tego terminu w języku polskim powinna uwzględniać zarówno jego znaczenie społeczno-polityczne związane z angielskim terminem governance, jak i znaczenie we właściwy sposób odzwierciedlające jego właściwy sens w funkcjonowaniu przedsiębiorstw¹. Jako rozwiązanie proponuje się przyjęcie terminu władanie korporacyjne lub też władztwo korporacyjne, co pozwoliłoby na uniknięcie istotnych rozbieżności w rozważaniach teoretycznych oraz negatywnych konsekwencji praktycznych.

Należy jeszcze dodać, że ze względu na konieczność precyzji wywodu w początkowych fragmentach tekstu celowo stosuje się terminy governance oraz corporate governance, gdyż ułatwia to późniejsze wprowadzenie polskich propozycji terminologicznych adekwatnych dla teorii i praktyki.

1. Problemy z definiowaniem i tłumaczeniem corporate governance

Podstawową przeszkodę w interpretacji pojęcia corporate governance stanowią nie tylko trudności z tłumaczeniem tego terminu na język polski, ale również problemy z definiowaniem obydwu członów tego terminu w języku angielskim. Termin corporate governance jest neologizmem powstałym z połączenia

¹ C. Mesjasz: *Teorie nadzoru korporacyjnego*. W: *Ekonomiczne i społeczne problemy nadzoru korporacyjnego*. Red. S. Rudolf. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004; Idem: *Nadzór, władanie, czy ład korporacyjny, problem nie tylko semantyczny*. W: *Tendencje zmian w nadzorze korporacyjnym*. Red. S. Rudolf. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.

przymiotnika *corporate* dotyczącego przedsiębiorstwa czy też spółki – korporacji w ujęciu prawa USA, oraz archaicznego terminu *governance*².

Dokładniejsza analiza stosowania terminów korporacja oraz korporacyjny pozwala na stwierdzenie istotnych nieścisłości i sprzeczności w terminologiach anglosaskiej czy polskiej. Oprócz niejednoznaczności w interpretacji terminu *corporation* należy pamiętać o rozbieżnościach znaczenia *company* i *corporation* występujących w USA, Wielkiej Brytanii oraz innych krajach.

Autorzy publikowanych w Polsce prac teoretycznych czy też tłumaczeń z zakresu ekonomii, zarządzania i prawa, dotyczących korporacji, stosują trzy podejścia. Po pierwsze, wykorzystują ten termin bez jakiegokolwiek wnikania w jego sens w polskiej terminologii prawnej i ekonomicznej, np. kultura korporacyjna³. Podejście takie jest także dosyć powszechne w praktyce poprzez stosowanie w nazwach spółek (firmach) słowa korporacja, np. Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych (KUKE) SA, Polska Korporacja Leasingowa SA Warszawa.

Z drugiej strony istnieją opracowania, w których termin korporacja stosuje się, podając jego związki z określeniem *corporation* w prawie i praktyce gospodarczej USA⁴. Do ostatniej grupy można zaliczyć prace, w których dokonuje się próby powiązania znaczenia korporacja w polskiej terminologii prawnej i ekonomicznej ze znaczeniem jakie posiada ono w terminologii anglosaskiej, głównie w Stanach Zjednoczonych⁵.

W niektórych rozważaniach społeczno-politycznych termin korporacja nabiera negatywnego znaczenia. Duże spółki międzynarodowe, czyli owe korporacje traktuje się jako takich uczestników życia społeczno-politycznego, którzy w dążeniu do zysku za wszelką cenę naruszają funkcjonowanie mechanizmów rynkowych, ograniczają rolę demokracji, nadmiernie eksploatują pracowników oraz stwarzają zagrożenia ekologiczne w skali globalnej i w poszczególnych krajach⁶. Czasami w języku potocznym określa się takie zjawisko jako korporacjonizm. Nie jest to do końca poprawne, gdyż korporacjonizm jest doktryną społeczno-polityczną stanowiącą specyficzny sposób ograniczenia demokracji i gospodarki rynkowej, będący zaprzeczeniem pluralizmu oraz opierający się na związkach pracowników i pracodawców (korporacjach). Stanowił on m.in. pod-

² B. Tricker: *Corporate Governance. Principles, Policies, and Practices*. Oxford University Press, Oxford 2009.

³ B. Fryzeł: *Kultura korporacyjna – poglądy, teorie, zarządzanie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.

⁴ J. Supemat: *Abecadło Zarządzania. Business corporation*. http://www.supemat.pl/abecadlo_zarzadzania/hasla/business_corporation.html.

⁵ T. Kulesza: *Nadzór korporacyjny a zarządzanie spółką kapitałową*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2002; Ł. Biel: *Analiza porównawcza nazw spółek w prawie polskim, angielskim i amerykańskim w wybranych słownikach*. „Lingua Legis” 2007, nr 15.

⁶ J. Bakan: *Korporacja. Patologiczna pogoń za zyskiem i władzą*. Wydawnictwo Lepszy Świat, Warszawa 2006.

stawę włoskiego faszyzmu i innych autorytarnych ustrojów politycznych (Argentyna, Portugalia). Nowe koncepcje korporacjonizmu (neo-korporacjonizm) zaczęto przedstawiać w krajach europejskich po drugiej wojnie światowej⁷.

Słowo *governance* pochodzi z języka greckiego – od czasownika κυβερνάω (*kubernáo*), co oznacza sterować, kierować, rządzić; oraz od rzeczownika κυβερνήτης (*kybernētēs*) oznaczającego sternika, pilota, zarządcę. Odpowiednikiem angielskiego terminu *governor* jest gubernator⁸. Jak już wspomniano, w języku angielskim pojęcie *governance* jest archaizmem i w tradycyjnym rozumieniu traktowane jest jako *control* albo *authority*, czyli rządzenie, władanie czy kontrola, chociaż w tym ostatnim przypadku należy pamiętać, że słowo *control* nie zawsze można tłumaczyć jako kontrola, ale też jako sterowanie⁹. Termin *governance* jest obecnie bardzo często stosowany w światowej nauce – socjologii, naukach politycznych, ekonomii oraz zarządzaniu. We wszystkich tych dziedzinach napotyka się na istotne problemy związane z jego tłumaczeniem na inne języki, dlatego też trudności terminologiczne w języku polskim nie są wyjątkiem. Należy jeszcze podkreślić, że w terminologii anglosaskiej pojęcie *governance* jest pojęciem różnym od *management* (zarządzanie), co podkreśla wielu autorów anglosaskich¹⁰.

Wyróżnia się dwie podstawowe interpretacje *governance* (władania) – społeczno-polityczną oraz ekonomiczno-organizacyjną. W ramach interpretacji społeczno-politycznej *governing* traktowane jest jako całokształt interakcji pomiędzy podmiotami publicznymi i prywatnymi, których celem jest rozwiązywanie problemów społecznych oraz stwarzanie możliwości społecznych (*societal opportunities*). *Governing* odnosi się do instytucji stanowiących kontekst tych interakcji i polega na ustaleniu ich podstaw normatywnych. W ramach tego ujęcia, *governance* traktowane jest jako ogół koncepcji teoretycznych dotyczących *governing*.

Wychodząc z powyższych założeń, można określić następujące rodzaje władania (*governance*):

- samorządność (*self-governance*),
- współwładanie (*co-governance*),
- władanie hierarchiczne – sprawowanie władzy (*hierarchical governance*)¹¹.

W ujęciu ekonomiczno-organizacyjnym interpretacje *governance* nawiązują do następujących koncepcji:

⁷ H.J. Wiarda: *Corporatism and Comparative Politics*. M.E. Sharpe, Armonk, NY 1997.

⁸ W. Kopaliński: *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych z almanachem*. Świat Książki, Warszawa 2000, s. 201.

⁹ *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. Lexicon Publications Danbury, CT 1992.

¹⁰ B. Tricker: *Corporate Governance*. Op. cit., s. 3.

¹¹ J. Kooiman: *Governing as Governance*. SAGE Publications, London 2003, s. 4, 77.

- teorii agencji (teorii przedstawicielstwa),
- teorii kosztów transakcyjnych,
- teorii kontraktów niekompletnych stanowiącej syntezę obydwu powyższych teorii.

W ramach teorii agencji podstawową jednostką analizy relacji w ramach corporate governance stanowią kontrakty jako instrumenty wiążące mocodawcę i agenta¹². Podobnie, w podejściu nawiązującym do teorii kosztów transakcyjnych, czyli nowej ekonomii instytucjonalnej, punktem wyjścia definiowania governance jest analiza relacji środka-cele, tj. ocena efektywności różnego rodzaju sposobów organizacji działań (instytucji). Dotyczy to rynku, organizacji hierarchicznych (przedsiębiorstw) itp. Struktura governance traktowana jest w związku z tym jako ramy instytucjonalne zapewniające właściwą realizację transakcji stanowiącej w tym przypadku podstawową jednostkę analizy. Governance staje się więc środkiem osiągnięcia porządku (ładu – *order*) w relacjach, w których konflikty mogą zagrozić osiągnięciu wspólnych celów¹³. W ujęciu tym stwierdza się istnienie pomiędzy organizacją instytucji w skali makro oraz systemami ekonomicznymi¹⁴.

W koncepcjach opierających się na teorii kontraktów niekompletnych (*incomplete contracts*) przyjmuje się z kolei, iż ze względu na ograniczenia występujące w teorii agencji i w teorii kosztów transakcyjnych – asymetrię informacji oraz ograniczoną racjonalność, wszystkie kontrakty mogą redukować niepewność jedynie w ograniczonym zakresie¹⁵.

Należy przy tym pamiętać, że pomimo częściowych rozbieżności, obydwie zasadnicze interpretacje governance pozostają ze sobą zgodne w języku angielskim. W interpretacji społeczno-politycznej kładzie się nacisk na ogólne normy społeczne oraz ujęcie opisowe, natomiast w ujęciu ekonomiczno-organizacyjnym podstawowe znaczenie posiadają kryteria ekonomiczne oraz formalne metody opisu i analizy.

Aby zrozumieć złożoność koncepcji governance, należy wspomnieć o koncepcjach M. Foucault, czołowego przedstawiciela post-modernizmu i post-strukturalizmu, którego koncepcje wywierają znaczący wpływ zarówno na społeczno-polityczną, jak i na ekonomiczno-organizacyjną interpretację governance.

W znacznym uproszczeniu koncepcje M. Foucault można opisać w następujący sposób. Podstawowym pojęciem wprowadzonym przez Foucault jest neologizm *governmentality*, który w polskiej literaturze proponuje się tłumaczyć jako „rządomyślność”. Termin ten pozwala autorowi na zrozumienie podstaw governance (fr. *gouvernance*), które tłumaczone jest na język polski jako „rzą-

¹² M.C. Jensen: *A Theory of the Firm. Governance, Residual Claims, and Organizational Forms*. Harvard University Press, Cambridge, MA 2000.

¹³ O.E. Williamson: *The Mechanisms of Governance*. Oxford University Press, Oxford 1996, s. 11-12.

¹⁴ Ibid., s. 4.

¹⁵ O. Hart: *Firms, Contracts, and Financial Structure*. Clarendon Press, Oxford 1995.

dzenie”¹⁶. Rządomyślność umożliwia zrozumienie władzy i oznacza „sztukę rządzenia” w szerokim znaczeniu obejmującym nie tylko politykę państwa, ale również techniki kontroli, zaczynając od samokontroli przez jednostkę, poprzez mechanizmy samorządności i samokontroli społecznej, a kończąc na uniwersalnej kontroli społeczeństwa. Rządomyślność odnosi się przede wszystkim do społeczeństwa demokratycznego (neoliberalnego), w którym istotną rolę odgrywają mechanizmy rynkowe, dlatego łatwo jest znaleźć związki pomiędzy koncepcjami Foucault i corporate governance¹⁷.

Problemy z tłumaczeniem pojęcia *governance* występują również poza teorią i praktyką ekonomii, finansów, prawa oraz zarządzania, w terminologii polskich nauk społecznych – ekonomii, politologii i socjologii. Wyróżnić można w tym zakresie następujące podejścia. Po pierwsze, terminu tego nie tłumaczy się i stosuje bezpośrednio¹⁸.

W niektórych przypadkach *governance* w rozumieniu społeczno-politycznym tłumaczy się jako rządzenie, władztwo i zarządzanie¹⁹. Podobnie jak w przypadku dyskusji o corporate governance, problemy dotyczące polskiej terminologii w tym zakresie wymagają dalszych badań.

Jest to jeszcze zrozumiałe, jeśli odnosi się do terminu *public management*, natomiast nie jest możliwe do zaakceptowania w odniesieniu do tłumaczenia *governance*. Jak bowiem przy takiej interpretacji terminu *governance* może zostać przetłumaczony tytuł pracy: *Public Management and Governance*²⁰.

Interpretacja taka jest oczywiście niezgodna z teorią i praktyką zarządzania oraz prowadzi do dwojakiego rodzaju konfliktów. W pierwszym przypadku powstają istotne trudności w interpretacji koncepcji i pojęć światowej teorii i praktyki, w tym przede wszystkim reguł Unii Europejskiej, w których rozważa się jednocześnie problemy sprawowania władzy politycznej, porządku społecznego i problemy zarządzania. W drugim przypadku, tego rodzaju interpretacja prowadzi do istotnych rozbieżności teoretycznych i praktycznych. Jeśli bowiem wprowadza się pojęcie zarządzania dotyczące całego kraju, czyli działalności administracyjnej, to eliminuje się możliwość prowadzenia rozważań odnośnie do związków pomiędzy sprawowaniem władzy politycznej a zarządzaniem przedsiębiorstwami.

¹⁶ M. Foucault: *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977-1978*. Picador/Palgrave Macmillan New York 2007; wydanie polskie: M. Foucault: *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*. Wykłady z Collège de France 1977/1978. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

¹⁷ N. Jackson, P. Carter: *Organizational Chiaroscuro: Throwing Light on the Concept of Corporate Governance*. „Human Relations” 1995, Vol. 48, No. 8.

¹⁸ *Negocjowana demokracja czyli europejskie governance po polsku*. Red. K. Wódcz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007.

¹⁹ Jako przykład takich interpretacji można przywołać opracowanie zbiorowe pod red. J. Czaputowicza *Administracja publiczna. Wyzwania w dobie integracji europejskiej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

²⁰ *Public Management and Governance*. Eds. T. Bovaird, E. Löffler. Routledge, New York 2003.

Termin *governance* zaczyna być też stosowany w innych dziedzinach. Na przykład po uznaniu znaczenia roli systemów informacyjnych w corporate governance, szczególnie po nieprawidłowościach, z których najbardziej znaną była afera firmy Enron, zaczyna się stosować pojęcie *IT governance*²¹. Jego interpretacja w języku polskim jest dopiero tworzona; proponuje się przyjąć bezpośrednio *IT governance* albo ład korporacyjny w IT²².

Ostatnio zaczęto również stosować termin *project governance* obejmujący bardziej kompleksowe podejście i szerszy zakres aniżeli tradycyjne pojęcie zarządzania projektem (*project management*). Włącza się do niego relacje z interesariuszami projektu, zarządzanie projektami w organizacji oraz wpływ projektów na działanie całości organizacji²³.

2. Rozwój corporate governance

2.1. Geneza corporate governance

Wprowadzenie corporate governance do anglosaskiej teorii oraz rozważań praktycznych w ekonomii, zarządzaniu, finansach, prawie i w polityce miała specyficzny, dwutorowy charakter. Z jednej strony coraz większe znaczenie zyskiwało nowe zjawisko społeczne związane ze wzrostem złożoności działalności spółek, przede wszystkim akcyjnych, które opisywano, wykorzystując istniejące wówczas pojęcia, tak jak w pionierskiej pracy A. Berle i G. Means'a z 1932 r.²⁴. Dopiero później powstała nazwa stosowana dla jednej określonej definicji, która następnie została przyporządkowana do tego zjawiska społecznego, opisywanego za pomocą wielu definicji. Ze względu na tę rozbieżność w czasie dotyczącą powstania zjawiska, czy też cechy spółek określanej jako corporate governance i znalezienia odpowiedniej nazwy, najbardziej przydatnym sposobem opisu jest podejście chronologiczne.

Problemy związane z corporate governance zaczęły znacząco wpływać na działanie pierwszych spółek już od chwili ich powstania czyli od XVI i XVII w. Jako istotny aspekt działania spółek stały się one przedmiotem badań w latach 30. XX w. Corporate governance jako istotne zagadnienie praktyczne i teoretyczne upowszechniło się teorii ekonomii, naukach o zarządzaniu, finansów od

²¹ P. Weill, J.W. Ross: *IT Governance: How Top Performers Manage IT Decision Rights for Superior Results*. Harvard Business School Press, Boston 2004.

²² IT Governance Blog, <http://itgovernance.blox.pl/html>.

²³ R. Müller: *Project Governance*. Gower Publishing, Aldershot 2009.

²⁴ A.A. Berle, G.C. Means: *The Modern Corporation and Private Property*. Macmillan, New York 1932; nowe wydanie: Transaction Publishers, New Brunswick, NJ, 2010 (with a new introduction by Murray L. Wedenbaum and Mark Jensen).

lat 80. XX w. Do tego czasu nie istniało nawet pojęcie opisujące w sposób uporządkowany relacje pomiędzy właścicielami (udziałowcami, akcjonariuszami) a wynajętym przez nich kierownictwem przedsiębiorstwa.

Corporate governance jako cecha działalności przedsiębiorstwa wynika z dwóch przyczyn. Po pierwsze, z najogólniejszego punktu widzenia, jest efektem rozdzielenia finansowania i zarządzania działalnością przedsiębiorstwa. W węższym ujęciu stosowanym od czasów A. Berle'a i G. Means'a twierdzono, że wynika z rozdzielenia własności i zarządzania. Obecnie, stosując uogólnienie wynikające z teorii organizacji społecznej, jako główną przyczynę problemów określanych za pomocą terminu corporate governance przyjmuje się oddzielenie ryzyka wynikającego z finansowania przedsiębiorstwa od zarządzania²⁵. Finansujący działalność przedsiębiorstwa czy też właściciele, czyli ponoszący ryzyko, chcą uzyskać możliwość wpływu na jego działalność niezależnie od zarządzających tym przedsiębiorstwem wynajętych przez nich menedżerów.

Po drugie, corporate governance jako problem praktyki i teorii jest też konsekwencją stosowania analogii pomiędzy systemem władzy politycznej – samorządowej i państwowej (*government*) a systemem władzy (władania, władztwa – *governance*) w przedsiębiorstwie. Analogia ta była widoczna bezpośrednio w trakcie tworzenia pierwszych spółek (*corporations*) w USA oraz w spółkach kolejowych w Niemczech²⁶.

Różni autorzy doszukują się rozważań o konsekwencjach rozdziału własności czy też finansowania i zarządzania w Biblii i literaturze starożytnej, jednakże w nowoczesnej myśli ekonomicznej jeden z pierwszych opisów wpływu tego rozdziału na funkcjonowanie spółek można znaleźć w *Badaniach nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* A. Smitha: „Ponieważ jednakże dyrektorzy takich kompanii [akcyjnych] zawiadują raczej cudzymi pieniędzmi niż własnymi, przeto nie można się spodziewać, aby dbali o te fundusze z taką samą starannością, z jaką troszczą się o własne fundusze wspólnicy w spółce prywatnej (...). Dlatego też sprawy takiej kompanii prowadzi się zawsze bardziej lub mniej niedbale i rozrzutnie”²⁷.

Efekty tego rozdzielenia dały o sobie znać wraz z powstawaniem pierwszych kompanii (spółek) już w XVII i XVIII w., to problemy z nim związane w znacznej mierze zaczęły determinować ich działanie w pierwszej połowie

²⁵ A. Shleifer, R. Vishny: *A Survey of Corporate Governance*. „Journal of Finance” 1997, Vol. 52, No. 2.

²⁶ C.A. Dunlavy: *Corporate Governance in Late 19th Century Europe and the U.S.: The Case of Shareholder Voting Rights*. W: *Comparative Corporate Governance. The State of the Art and Emerging Research*. Eds. K. J. Hopt, H. Kanda, M. J. Roe, E. Wymeersch, S. Prigge. Oxford University Press, Oxford 1998.

²⁷ A. Smith: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. T. 1 i 2. PWN, Warszawa 1954, t. 2, s. 469.

XIX w. Pozyskanie większej ilości kapitału, pozwalające na osiągnięcie korzyści skali, prowadziło do rozproszenia własności w spółkach akcyjnych, a w konsekwencji rozdzielenie finansowania i własności od zarządzania a także kontroli.

Należy przy tym pamiętać, że zagadnienia określane mianem corporate governance były związane z działaniem spółek publicznych w krajach anglosaskich, w tym przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych i tam po raz pierwszy stały się one przedmiotem pogłębionych rozważań teoretycznych.

Rolę *corporate governance* w najpełniejszy sposób oddaje stwierdzenie B. Trickera: „O ile bowiem wiek dziewiętnasty był erą przedsiębiorcy, a wiek dwudziesty erą zarządzania, to w wieku XXI przedmiotem zainteresowania stało się władanie (governance) w spółkach, czyli sposób sprawowania władzy w najważniejszych obecnie organizacjach w świecie”²⁸.

Zainteresowanie corporate governance wyraźnie się wzmogło od lat 80. ubiegłego stulecia. Wynikało to z fali fuzji i przejęć w USA, prywatyzacji zapoczątkowanej w krajach europejskich (Wielka Brytania, Francja) w latach 70. oraz transformacji gospodarczej w byłych krajach komunistycznych, która z sposób jednoznaczny ukazała nieefektywność własności i kontroli państwa nad gospodarką.

Trzeba podkreślić, że zwiększenie zainteresowania nadzorem korporacyjnym jest również skutkiem ujawnienia licznych nieprawidłowości w jego funkcjonowaniu. Największy rozgłos zyskały afery korupcyjne wynikające ze słabości nadzoru korporacyjnego w Stanach Zjednoczonych (Enron, WorldCom), które ujawniono w 2001 r., oraz europejski skandal z 2003 r. (Parmalat). Efektem naruszeń prawa w USA było uchwalenie w 2002 r. przez Kongres ustawy Sarbanesa–Oxleya, której celem było zapobieganie nadużyciom corporate governance. Można stwierdzić, że wady nadzoru korporacyjnego były jedną z przyczyn wystąpienia zjawisk kryzysowych w niektórych krajach Azji w latach 1997-1998 (tzw. kryzys azjatycki).

Poszukując przyczyn załamania na rynkach finansowych w Stanach Zjednoczonych i w innych krajach wysoko rozwiniętych w latach 2007-2008, za jedną z nich uznano niedostatki nadzoru korporacyjnego w instytucjach finansowych (AIG, Bank of America, Citibank, Royal Bank of Scotland) i w przedsiębiorstwach (General Motors, Chrysler). Można oczekiwać, że zmiany na rynkach finansowych oraz w bankowości występujące od 2008 r. przyczynią się do wprowadzenia dalszych zmian w nadzorze korporacyjnym w skali całego świata.

Corporate governance odnoszony początkowo do spółek publicznych będących przedmiotem obrotu na giełdzie, stał się istotnym elementem funkcjonowania spółek niepublicznych, a nawet bywa rozszerzany na działanie organizacji na granicy sektorów państwowego i samorządowego z sektorem prywatnym – nadzór

²⁸ B. Tricker: *2020 Vision on Corporate Structures in 21st Century*. „Corporate Governance” 2000, Vol. 8, No. 1, s. 5-6.

właścicielski w spółkach Skarbu Państwa (całkowita i częściowa kontrola państwa), nadzór właścicielski w spółkach samorządowych (częściowa i całkowita kontrola spółki), a nawet corporate governance w spółdzielniach.

Szczególnie ważną rolę odgrywały zagadnienia związane z corporate governance w Polsce oraz innych krajach, które na początku lat 90. przechodziły od gospodarki centralnie planowanej do rynkowej. W gospodarce planowej, w której dominującym właścicielem przedsiębiorstw było zbiurokratyzowane państwo, nadzór korporacyjny rozumiany jako system relacji w zasadzie nie istniał, gdyż był nieadekwatny do ówczesnej rzeczywistości gospodarczej – braku gospodarki rynkowej. Podobnie było z marketingiem; dlatego też jednym z zasadniczych czynników warunkujących powodzenie reform gospodarczych, w tym prywatyzacji, stała się potrzeba zbudowania od podstaw corporate governance, obejmująca tworzenie odpowiednich ram instytucjonalnych, w tym tworzenie warunków politycznych i przepisów prawnych, a także zmiana sposobu myślenia i działania wszystkich podmiotów wpływających na działalność przedsiębiorstw.

2.2. Stosowanie terminu corporate governance

Termin corporate governance został wprowadzony do teorii i praktyki dopiero w późniejszym okresie zainteresowania tym problemem. W literaturze światowej istnieje kilka przykładów pierwszych propozycji, czasami różniących się znaczeniem od bieżących interpretacji. Pierwszy udokumentowany przykład użycia terminu corporate governance przedstawił R. Eells w pracy opublikowanej w 1960 r.²⁹. Potem zastosował go ponownie w pracy zatytułowanej *The Government of Corporation*³⁰.

W 1983 r. R. Tricker opublikował artykuł pt. *Perspectives on Corporate Governance: Intellectual Influences in the Exercise of Corporate Governance* wydany w zbiorze prac dotyczących zarządzania³¹. W 1984 r. ten sam autor wydał też swoją pierwszą pracę na ten temat, która była jednocześnie jedną z pierwszych w tym zakresie³².

Popularność pojęcia corporate governance została ugruntowana w latach 90. XX w. Wynikało to zarówno z pierwszych dokumentów dotyczących uzupełnienia istniejących regulacji tym zakresie – początki „dobrych praktyk” zwią-

²⁹ R.S.F. Eells: *The Meaning of Modern Business: An Introduction to the Philosophy of Large Corporate Enterprise*. Columbia University Press, New York 1960, s. 108.

³⁰ Idem: *The Government of Corporation*. Free Press of Glencoe, New York 1962.

³¹ R.I. Tricker: *Perspectives on Corporate Governance: Intellectual Influences in the Exercise of Corporate Governance*. W: *Perspectives on Management*. Red. M. J. Earl. Oxford University Press, Oxford 1983.

³² Idem: *Corporate Governance: Practice, Procedures and Powers in British Companies and Their Boards of Directors*. Gower Publishing, Aldershot 1984.

zane z opublikowaniem raportu A. Cadbury'ego w 1992 r., jak i z opublikowania wielu prac teoretycznych oraz monograficznych³³.

W Polsce dyskusja dotycząca corporate governance oraz nadzoru właścicielskiego jako jednej z jego form została zapoczątkowana pod koniec lat 90. XX w. wraz z ukazaniem się prac pod redakcją S. Rudolfa oraz I. Koładkiewicz³⁴. W tej ostatniej pracy zamiast terminu „nadzór właścicielski”, zaczęto stosować termin „nadzór korporacyjny”, zaproponowany i spopularyzowany przez B. Wawrzyniaka³⁵.

W 2001 r. jako tłumaczenie corporate governance zaczęto stosować termin „ład korporacyjny”, który stał się pojęciem normatywnym dotyczącym reguł przestrzegania zasad wyznaczanych w ramach corporate governance na świecie i w Polsce³⁶.

Podsumowanie

Celem artykułu była próba ukazania genezy pojęć governance i corporate governance oraz przedstawienie propozycji eliminacji problemów związanych z ich tłumaczeniem na język polski. Jak już wskazano powyżej, zachodzące w praktyce gospodarczej zjawiska oraz rozwój koncepcji teoretycznych powodują poszerzenie interpretacji obydwu tych pojęć. Dotyczy to przede wszystkim przejścia od przedsiębiorstwa właścicieli (akcjonariuszy) – *shareholders company*, do przedsiębiorstwa interesariuszy – *stakeholders company*. Ponadto, ze względu na zwiększenie znaczenia procesów gospodarczych zarówno w polityce wewnętrznej, jak i międzynarodowej, w tym zwłaszcza wzrost wpływów wielkich korporacji międzynarodowych na procesy polityczne, nadzór korporacyjny należy rozpatrywać w nawiązaniu do problemów governance występującego w takim ujęciu, jak *global governance*, *public governance* czy *regional governance* (terminy te określane są jako rządzenie, zarządzanie oraz władztwo).

³³ A. Cadbury: *Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance*. Gee (a division of Professional Publishing Ltd), London 1992; R.A.G. Monks, Minow N.: *Corporate Governance*. Blackwell Publishing, Oxford 1995 (first edition); A. Shleifer, R. Vishny: Op. cit.

³⁴ *Nadzór właścicielski w spółkach prawa handlowego*. Red. S. Rudolf, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999; *Nadzór korporacyjny. Perspektywa międzynarodowa*. Red. I. Koładkiewicz. Poltext, Warszawa 1999.

³⁵ B. Wawrzyniak: *Nadzór korporacyjny: Perspektywy badań*. „Organizacja i Kierowanie” 2000, nr 2 (100).

³⁶ *Zasady Nadzoru Korporacyjnego OECD*. Ministerstwo Skarbu Państwa, Warszawa 1999, 2004; *Ład Korporacyjny*. Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie, http://www.gpw.pl/lad_korporacyjny; J. Jeżak: *Ład korporacyjny. Doświadczenia światowe oraz kierunki rozwoju*. C.H. Beck, Warszawa 2010.

Pozostawiając przymiotnik „korporacyjny” do odrębnych rozważań, należy zwrócić uwagę, że terminów powyższych nie można bezpośrednio przetłumaczyć na język polski z wykorzystaniem słowa „nadzór”. Celem zapewnienia spójności logicznej, najbardziej odpowiednie wydają się pojęcia „władanie” czy „władztwo”, ale mogą one budzić różnego rodzaju wątpliwości. Takie terminy jak władanie (władztwo) globalne, czy władanie (władztwo) publiczne wymagają jeszcze dalszych dyskusji. Ich znaczenie jednakże dobrze odzwierciedla sens terminów anglosaskich.

Biorąc pod uwagę wszystkie uwarunkowania, jako polski odpowiednik terminu *governance* proponuje się przyjąć termin „władanie”, przy czym zarówno stosowanie tego określenia, jak i ewentualnie pojęcia „władztwo” wymaga dalszych badań i uzasadnień. Na podstawie obecnych wyników można stwierdzić, że obydwa terminy zachowują spójność logiczną z szerszymi obszarami odniesienia dla tego pojęcia. Nawiązuje się w ten sposób do podziału występującego w dawnym języku polskim – władanie przez władcę (suwerena, właściciela) polegające na wprowadzaniu i utrzymywaniu ładu (porządku) dzięki możliwości wpływania na innych (władza) oraz zarządzanie przez wynajętego zarządcę. W ten sposób niejako zostaje zachowana relacja występująca w terminologii anglosaskiej, czyli np. struktura zależności w ramach relacji agencji (przedstawicielstwa – *agency relationship*) czy też konflikty w ramach tej relacji wynikające z rozbieżności celów partnerów, różnego nastawienia do ryzyka oraz z asymetrii informacji.

Termin „władanie korporacyjne” jest również bardziej adekwatny do wszystkich pozostałych koncepcji teoretycznych; dotyczy to zarówno koncepcji akcentujących strukturalne aspekty *governance* (podejście systemowe), jak i koncepcji uwzględniających relacje – model przedsiębiorstwa akcjonariuszy (*shareholders company*), model służebności menedżerów (*stewardship model*) czy też relacji pomiędzy interesariuszami (*stakeholders company*)³⁷.

Proponując stosowanie terminu władanie korporacyjne należy jeszcze wyjaśnić jego związek z „ładem korporacyjnym” propagowanym początkowo przez teoretyków i praktyków skupionych wokół Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie. Pojęcie to stało się w wielu przypadkach synonimem *corporate governance*³⁸ – jest on traktowany jako efekt stosowania dobrych praktyk przez spółki notowane na GPW, a nawet wszedł do terminologii prawnej³⁹.

³⁷ C. Mesjasz: *Teorie nadzoru korporacyjnego...*, op. cit.; Idem: *Nadzór, władanie, czy ład korporacyjny...*, op. cit.

³⁸ J. Jeżak: Op. cit.; *Ład korporacyjny. Podręcznik akademicki*. Red. D. Dobija, I. Koładkiewicz. Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.

³⁹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim. Dz.U. 2009, nr 33, poz. 259.

Stosowanie terminu ład korporacyjny jako tłumaczenia corporate governance nie wydaje się jednakże odpowiednie. Problem ten dyskutowany jest w wielu polskich publikacjach, lecz wymaga dalszej analizy. Przykładem tych trudności terminologicznych jest użycie sformułowania „ład corporate governance”⁴⁰.

Obecnie można stwierdzić, że stosowanie pojęcia ładu korporacyjnego posiada następujące ograniczenia.

Po pierwsze określenie to ma charakter normatywny i nie oddaje neutralnego znaczenia corporate governance. Jest ono jak najbardziej adekwatne do wymagań stawianych spółkom publicznym przez Giełdę Papierów Wartościowych w Warszawie, ale sprawia wiele trudności jako tłumaczenie corporate governance.

Po drugie, termin ten niejako zaciera podstawowe znaczenie pojęcia *governance* wiążące się ze sprawowaniem kontroli. O. Williamson wprowadził pojęcie ładu (*order*) w organizacji, lecz stwierdził, że odpowiedni ład jest efektem właściwych *mechanizmów governance*⁴¹. Biorąc pod uwagę uniwersalizację pojęć związanych z *governance*, można jedynie dodać, że stosowanie np. pojęcia „ład globalny” jako odpowiednika *global governance* nie wydaje się właściwe. Bliższy temu byłby bowiem termin *global order*.

Po trzecie, zastosowanie terminu ładu korporacyjnego utrudnia albo wręcz nawet uniemożliwia włączenie polskiego dyskursu o corporate governance, czyli o władaniu korporacyjnym, do rozważań społeczno-politycznych o *governance* w sposób zgodny z tym, co stosuje się na świecie. Przecież *corporate governance* jest elementem społeczno-polityczno-ekonomicznej *governance* i związek ten jest przedmiotem wielu rozważań teoretycznych oraz działań praktycznych. Jego badanie nie jest obecnie możliwe w Polsce bez utraty istotnych subtelności znaczeniowych związanych z użyciem słowa *governance*, które tłumaczy się jako nadzór, czy też ład. Wprowadzenie terminów „władanie” czy „władztwo” eliminuje całkowicie tę trudność. Określenie ład korporacyjny można natomiast traktować jako pojęcie normatywne związane z wdrażaniem kodeksów dobrych praktyk.

⁴⁰ K. A. Lis, H. Sterniczuk: *Nadzór korporacyjny*. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 47.

⁴¹ O.E. Williamson: *The Mechanisms of Governance*. Oxford University Press, Oxford 1996, s. 11.

TERMINOLOGICAL PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE OF CORPORATE GOVERNANCE

Summary

Development of theory and practice of corporate governance in Poland is hampered by absence of an unequivocal interpretation of that term in the Polish terminology. The aim of the paper is to present a deepened analysis of meaning of corporate governance in English and of its translations into Polish. It is shown in the paper that interpretation of corporate governance in Polish should reflect its sociopolitical sense associated with the term governance as well as its sense relating to functioning of companies. As the solution, the terms “władanie korporacyjne” or “władztwo korporacyjne” are proposed since they would help to avoid significant obstacles in theoretical considerations and negative consequences in practice of corporate governance in Poland.